

**ÜLELIIDULINE POLIITILISTE JA TEADUSALASTE
TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING**

FILOSOOFIATEADUSTE KANDIDAAT

J. K. MELVIL

**AMEERIKA PERSONALISM —
IMPERIALISTLIKU REAKTSIOONI
FILOSOOFIA**

Nr. 27 (187)

EESTI NSV
POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHINGU
VÄLJAANNE

**EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1954**

A-17346
187

ÜLELIIDULINE POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHING

FILOSOOFIATEADUSTE KANDIDAAT

J. K. MELVIL

AMEERIKA PERSONALISM — IMPERIALISTLIKU REAKTSIOONI FILOSOOFIA

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHINGU
VÄLJAANNE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS · TALLINN 1954

Originaali tiitel:

Ю. К. Мельвиль.

АМЕРИКАНСКИЙ ПЕРСОНАЛИЗМ —
ФИЛОСОФИЯ ИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕАКЦИИ.

Издательство „Знание“ 1954 г.

Tõlkinud M. Ojamaa.

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

24446

Kaasaegne kodanlus on progressi ja eesrindliku teaduse vaenlane.

Kaasaegse kapitalismi põhiline majandusseadus määrab ära mitte ainult kapitalistlike riikide majandusliku ja poliitilise elu, vaid ka selle vaimse õhkkonna, milles elab kaasaegne kodanlus. Mitte teadusliku tõe huvid, vaid monopolide magnaatide huvid, maksimaalse kasumi tagaajamine määrab kaasaegsete kodanlike filosoofide «uuri-muste» suuna, nende ideede ja teooriate valdkonna. Kaasaegse kodanluse ideoloogia peegeldab tema olemist, ta ülesandeks on põhjendada imperialistlikku reaktsiooni. Lenin rõhutas, et kodanlus püsib mitte ainult otsese vägivalla, vaid ka töötajate petmise abil. Imperialistliku reaktsiooni huvide teenistusse on rakendatud koos müüdava kodanliku ajakirjanduse, raadio, kino ja moraallageda kodanliku kunstiga ka kaasaegne kodanlik filosoofia. Kodanlik filosoofia on muutunud üheks lüliks imperialistlikus propagandas, mis on seadnud oma eesmärgiks tumestada hulkade teadvust, sisendada neile mitteuskumist kapitalistlikust rõhumisest vabanemise võimalusse, õigustada valitseva klassi reaktsioonilist poliitikat.

Marksism-leninism peab leppimatut võitlust kodanliku filosoofiaga, paljastades järjekindlalt tema esindajate kõik salasepitsused ja riukad, näidates nende teooriate paikapidamatust ja sügavalt reaktsioonilist sotsiaalset olemust. Meie partei rajaja V. I. Lenin kutsus üles halastamatult võitlema kodanluse filosoofiliste toapoistega, ükskõik mis-suguste ülimoodsate siltide ja õpetatuse maskidega nad ennast ka varjaksid.

Personalistid — imperialismi filosofeerivad toapoisid

Kaasaegset kodanlikku filosoofiat esindab hulk mitmesuguseid koolkondi, süsteeme ja voole. Kuid see väline mitmekesisus ei ole kodanluse intensiivse vaimse elu ja

tema filosoofia loova iseloomu näitajaks. See annab tunnistust vaid sellest, et kodanlus on võimetu looma ühtset õpetust, mille ta võiks vastu seada proletariaadi teaduslikule maailmavaatele, et ta rakendab mitmesuguseid rahva ideoloogilise pimestamise meetodeid ja võtteid, püüab ära kasutada kõiki võimalusi obskurantismi ja papimeelsuse sissetassimiseks filosoofiasse. Marksistid on alati näidanud, et gnoseoloogiline erinevus idealistlike koolkondade vahel on väga väike. Tänapäeval muutub see erinevus veel vähem märgatavaks. Kaasaegse kodanluse filosoofia koolkondade ja voolude suur mitmekesisus on vaid idealismi varjundite mitmekesisus. Olulises, rea tähtsaimate filosoofiliste ja sotsioloogiliste probleemide püstitamisel ja lahendamisel, suhtumisel maailma tunnetämissse lähenevad kõik kodanlikud filosoofilised koolkonnad üksteisele ühistel subjektiivse idealismi positsioonidel. Kaasaegse kodanliku filosoofia subjektiivistlik voluntaristlik vaimulaad on rajatud eelkõige kodanluse ideoloogide püüdele anda imperialistlikule avantürismi, agressiooni ja vägivalla poliitikale «teoreetilist» põhjendust.

Kaasaegse kodanluse filosoofia tunnetusteooria aluseks on subjektiivne idealism. Maailma materiaalsuse eitamist kasutavad kodanlikud filosoofid looduse ja ühiskonna arenemise seaduste objektiivse iseloomu ja nende tunnetamise võimalikkuse eitamiseks. Loobumine objektiivsest tõest või selle võltsimine, täieliku relativismi kuulutamine, irratsionalismi ja agnostitsismi propageerimine — need on jooned, mis on omased imperialistliku kodanluse filosoofide gnoseoloogilistele õpetustele.

Kaasaegsete kodanlike filosoofide sotsioloogilistes vaadetes kerkivad esiplaanile ühiskonnateaduse eitamine, ühiskonna arenemise eitamine, katsed esitada ühiskondlikku elu kui juhuste kaost, mis ei ole ratsionaalselt tunnetatav.

Subjektiivne idealism on kodanliku amoralismi laialt levinud teooriate aluseks. Kuid imperialistlik kodanlus, õigustades nende teooriatega iseenda amoraalsust, nõuab samal ajal ekspluateeritavalt hulkadelt kodanliku moraali normidest ranget kinnipidamist, usku üldistesse kõlbluse printsiipidesse ja «lääne demokraatia» ideaalidesse. Subjektiivsest idealismist aga ei piisa selleks, et usku nendesse moraali normidesse põhjendada, sel eesmärgil kasutab kodanlus ka objektiivset idealismi.

Objektiivne idealism on kõige sobivam ka ekspluataatorliku klassi tähtsaima ideoloogilise relva — religiooni põhjendamiseks. Tõsi küll, ka pragmatism ja semantika ning teised subjektiivse idealismi suunad viivad samuti religioonini, nagu seda on näidanud Lenin oma töös «Materialism ja empiriokrititsism». Kuid pretendeerides «teaduslikkusele», ei paljasta need voolud mitte alati avalikult oma fideismi, s. o. oma seost religiooniga.

Kodanlusele on vaja ka niisugust filosoofiat, mis oleks vahetult seotud religiooniga ja toetaks religioosset obskurantismi, oleks täielikus kooskõlas kiriku õpetusega. Sel eesmärgil on kõige sobivamaks samuti objektiivne idealism, mis lähtub müstilise, vaimse alge tunnistamisest.

Käesoleval ajal on Ameerika Ühendriikides kaks avalikult religioosse filosoofia kõige levinumat voolu: neotomism — katoliku kiriku ametlik filosoofia, mis on levinud paljudes maades, ja personalism, mis orienteerub peamiselt usklike protestantlikele ringkondadele. Personalism on vähem seotud kindla religioosse doktriiniga ja rohkem kohandatud just ameerika kodanluse ja väikekodanluse vaimsetele nõuetele.

Personalismi rajajaks oli ameerika idealist Bowne, kuid selle «filosoofia» mitmesugused küljed töötati välja juba tema järglaste poolt. Käesoleval ajal on ameerika personalismi kõige väljapaistvamateks esindajateks personalismi peamees Lõuna-Kalifornia ülikooli filosoofia ja kristliku eetika professor R. T. Flewelling, Harwardi ülikooli professor W. E. Hocking ja Bostoni ülikooli professor E. C. Brightman. Personalistide häälekandjaks on Flewellingi poolt 1920. aastast väljaantav ajakiri «Personalist».

Personalism on ülimal määral eklektiline filosoofia, mis ühendab endas objektiivse ja subjektiivse idealismi elemente. Mitte juhuslikult ei vaatle tänapäeva personalistid personalismi rajajat Bowne'i kui omamoodi vahendajat Royce'i niinimetatud absoluutse idealismi ja James'i pragmatismi vahel.

Püüdes esitada oma õpetust «inimhinge» tõelise väljendusena, viitavad personalistid peaaegu kõigile mineviku idealistidele kui oma eelkäijatele. Kõik nende epigoonliku, eklektilise filosoofia teesid on tegelikult laenatud mineviku idealistliku filosoofia mitmesugustelt süsteemidelt, alates saksa XVII sajandi idealisti Leibnizi «monadoloogiast» ja lõpetades preisi junkurluse ideoloogi Nietzsche volunta-

rismiga, kuid kõige rohkem toetub personalism, nagu ka paljud teised kaasaegse ameerika kodanliku filosoofia voolud, Berkeley subjektiivsele idealismile.

Nimetus «personalism» tuleneb ladinakeelsest sõnast «persona» või ingliskeelsest «person», mis tähendab isikut. Niisiis on personalism filosoofia, mis võtab lähtepunktiks isiksuse, kuid mitte reaalse inimisiksuse, vaid mingi vaimse substantsi. Personalistid vaatlevad kogu maailma kui isiksuste või omamoodi vaimude kogumit või ühendust, kes omavad teadvust ja vaba tahet.

Personalismi iseärasus seisab selles, et ta püüab iga filosoofilist ja teaduslikku probleemi tõlgitseda antropomorfismi vaimus. Looduse, ühiskondliku elu või teadvuse nähtuste seletamise redutseerivad personalistid isiksuse tegevuse viitamisele. Kogu reaalsus, väidab Flewelling, on teatavas mõttes personaalne, isikuline. On olemas vaid isiksused ja see, mida nad loovad. Sellesse isiksuste seltskonda arvavad personalistid ka jumala. Nad kujutavad teda õige võimsa inimesetaolise isiksusena, kellega inimisiksused on alalises vastastikuses mõjustuses. Mis aga puutub loodusesse, siis kuulutatakse see jumaliku aktiivsuse avalduseks või väljenduseks. Loodus on personalistide arvates jumala suhtlemise vahendiks inimestega. Brightman kirjutab, et «kõik loodusjõud on kosmilise vaimu tegevuse väljenduseks, milles meie kogemused leiavad igavese jumala, iga looduseseadus on jumala seadus, iga loodusjõud on jumala tegu...» «Ühe sõnaga, looduse ainsaks substantiks on jumalik isiksus.»

Seega kuulutavad personalistid kogu olemise ja tunnetamise kõrgeimaks algeks mingi müstilise isiksuse. Eitades inimese käitumise igasugust tingitust, väidavad personalistid, et isiksus on absoluutselt vaba, ta ei allu mitte mingisugusele paratamatusele. Ta võib täiesti meelevaldselt avaldada oma loomingulist aktiivsust vastavalt ja kooskõlas teiste isiksuste ja kõrgeima isiksuse, s. o. jumala aktiivsusega.

Kogu maailmakorra kuulutavad personalistid eetiliseks. See peab tähendama, et kõlbluse printsiibid, millistest isiksused oma tegudes ja otsustustes juhinduvad, on põimitud olemise kangasse endasse. Püüdes igaveseks säilitada kodanlikke vahekordi ja kodanlikku moraali, mis neid vahekordi õnnistab, väidavad personalistid, et moraali seadustel on kosmiline tähendus.

Kogu seda müstilist jampsi esitavad personalistid ilma mingi argumentatsioonita. Seda lihtsalt deklareeritakse, nagu deklareerib oma doktriini religioon.

Personalism kujutab endast katset siduda kodanlikku individualismi religioosse maailmavaatega, katset anda kodanlikule isikukultusele omamoodi kosmiline iseloom. Isiksus, kuulutavad nad, on maailma arengu kõrgeim väärtus ja kõrgeim tulemus. Personalistid kordavad silmakirjalikult, et ühiskond peab olema korraldatud selliselt, et iga isiksus saaks võimaluse takistamatuks enesearendamiseks ja täiustamiseks, kuid pärast seda deklaratsiooni annavad selle isiksuse igavesse orjusse. Niisuguseks korraks, mis on kõige enam kooskõlas isiksuse «eneserealiseerimise» nõudega, kuulutavad nad ameerika tegelikkuse, paljastades avalikult oma filosoofia apologetilise iseloomu. Ameerika dollaridemokraatiat, kus kõik isikuõigused on jalge alla tallatud, kus õigusi kasutavad ainult need, kes omavad kapitali, teisi kõiki aga vaadeldakse kui inimtoormaterjali, mis kõlbab vaid ekspluateerimiseks, ülistavad personalistid kui niisugust ühiskondlikku korda, kus igal isiksusel olevat võimalus vabalt areneda. Nii seostatakse personalismi filosoofia vahetult poliitikaga.

Erinevalt pragmatismist, uusrealismist ja teistest idealistlikest koolkondadest ei püüa personalistid esitada oma õpetust «kolmanda suunana» filosoofias. Nad kuulutavad ennast avalikult idealistideks, esinedes võitlevate pimedusjüngritena, materialismi vaenlastena, tõelise teaduse vaenlastena ja religiooni poolehoidjatena. Nad teatavad ise, et personalism ongi idealism tänapäeva kujul.

On loomulik, et personalistid tunnevad kõige metsikumat vihavaenu materialismi ja eelkõige dialektilise materialismi vastu. Imperialistliku reaktsiooni filosoofilised teenrid kardavad nagu tuld materialismi, mis on alati olnud seotud ühiskonna progressiivsete jõudude huvidega. Nad kardavad dialektilist materialismi, mis on võimsaks ideeliseks relvaks oma vabaduse eest võitlevate töötajate käes.

Käesoleval ajal, mil kapitalism ja kogu tema kultuur elavad üle sügavaimat kriisi, mil maailm on jagunenud kahte vastandlikku leeri, kusjuures neist ühe leeri — demokraatia ja sotsialismi leeri jõud vahetpidamata kasvavad ja tugevnevad, teise leeri — imperialistliku leeri jõud aga nõrgenevad, omandab küsimus lihtsa inimese maailmavaatest otsustava tähtsuse. Kas imperialistidel läheb korda

hoida töötavaid hulki kodanliku ideoloogia küttes — see on sisuliselt küsimus sellest, kas kapitalismil olla või mitte olla.

Sellepärast peabki Brightman iga inimese elus kõige tähtsamaks küsimust sellest, millisele seisukohale ta asub materialismi võitluses idealismiga. Ta ütleb: «Kõige tähtsam küsimus, mille igaüks peab lahendama nii teoreetiliselt kui praktiliselt, on küsimus sellest, kas ta on idealist või materialist.» Brightman saab väga hästi aru, milline poliitiline tähtsus on ühel või teisel filosoofia suunal, milline klassisisu on materialistliku ja idealistliku maailmavaate võitlusel. Ta kirjutab: «Venemaa jõud põhineb dialektilise materialismi filosoofial...» Sellepärast Brightman ja teised personalistid vihkavadki materialismi ja seavad oma peamiseks eesmärgiks ümber lükata ainus teaduslik maailmavaade — dialektiline materialism.

Ümber lükata materialismi, kindlustada idealismi ja religiooni — see tähendab juhtida töötajad, rõhutud hulgad revolutsioonilisest võitlusest kõrvale, sundida neid olema kuulekad ja alandlikult kandma oma ikef.

Materialismivastaste kallaletungide poliitiline mõte avaneb juba esimeses personalistide poolt esitatavas väites. Personalistid süüdistavad materialiste selles, et nad ühiskonna elus majanduslikke tingimusi ülehindavat, mis viivat hädaohtlike poliitiliste järeldusteni ja õigustamatute sotsiaalsete ümberkorralduste nõudmiseni. Dialektiline materialism viib tõepoolest kodanluse jaoks küllaltki ohtliku järelduseni kapitalismi möödapääsmatust hukkumisest ja kommunismi võidust. Püüdes ümber lükata seda marksismi põhiteesi, kinnitab Flëwelling, et maailmas olemas oleva pingelise olukorra põhjust, kõigi sotsiaalsete ja rahvusvaheliste vastuolude põhjust ei tule otsida inimeste materiaalses elus, erinevate klasside majanduslikus olukorras ja poliitilistes huvides, nagu väidavad materialistid. Seda sotsiaalsete vastuolude põhjust ta soovitab otsida vaimus, inimeste teadvuses.

Flewelling tahab panna uskuma, et Ameerika imperialismi agressiivsed «poliitilised teod» pole seotud mitte mingisuguste majanduslike huvidega, et neil pole midagi tegemist monopolide võidujooksuga maksimaalsete kasumite järele, nende püüdega eksploateerida kogu maailma. Teiselt poolt püüab Flewelling varjata töötajate, eksploateeritavate hulkade imperialistliku rõhumise vastase võit-

luse põhilist sisu, püüab tõestada, et sellel võitlusel on mitte majanduslikud, vaid puhtvaimsed põhjused, järelikult see võib leida lahenduse vaimu valdkonnas.

Raamatus «Kultuuride konflikt ja leppimine», mis ilmus 1951. aastal, püstitab Flewelling küsimuse sellest, kuidas säilitada imperialismi positsioone asumaades ja sõltuvates riikides, kuidas peatada rahvuslikku vabadusliikumist neis rõhutatud maades ja võidelda kommunistlike ideede üha kasvava mõju vastu. Eelkõige püüab ta tõestada, et «Ida» ja «Lääne» vaheline «konflikt», s. o. asumaade ja imperialistlike kolonisaatorite vaheline võitlus, on oma olemuselt mitte majandusliku, vaid vaimse iseloomuga. Ta kinnitab, et võitlus, mida peavad «Ida» maade rahvad, ei ole välja kutsutud rõhutatud rahvaste metsiku ekspluateerimise, imperialistide röövelliku vallutuspoliitika, nende maade rahva laostumise ja vaesumise poolt, vaid vaimse eraldatuse poolt.

«Kaasaegsed konfliktid,» väidab Flewelling, «kasvavad välja neist vastandlikest ideoloogiatest, ja kuivõrd nad on vaimsed... võib mõistmist, leppimist ja rahu taastada ainult vaimses plaanis, religiooni rüpes. Aeg nõuab mitte niivõrd elatustasemetest revolutsiooni, kuivõrd püüet mõista neid sisemisi jõude, mis võitlevad oma avaldumise eest igas inimhinges.»

Flewelling tahab veenda, et võitlus imperialismi vastu on viljatu. Ta püüab nõrgendada rahvahulkade tahet end vabastada, püüab üle viia küsimuse reaalsest tegelikkusest «vaimuriiki». Võitlus materialismi vastu esineb siin täiesti selgesti võitlusena imperialismi kindlustamise eest.

Marksism õpetab, et klassivõitlus toimub kolmes vormis: majanduslikus, poliitilises ja ideoloogilises vormis. Personalistid, püüdes marksismi «ümber lükata», katsuvad tõestada poliitilise ja majandusliku võitluse «mittevajalikkust», «ebatõelisust», redutseerida selle ainult ideoloogiate võitlusele. Ideoloogiate võitlust aga püüavad nad omakorda redutseerida konfliktile indiviidi teadvuses. Nimelt isiksuses, inimese hinges, väidavad nad, tuleb otsida kõigi kaas-aegset maailma lõhestavate konfliktide allikat. «Sügava- maiks kui kõik teised meie kaduva maailma lõhestumise põhjuste allikad, on inimhinge sisemised konfliktid. Väline kaos on vaid sisemise vaimse anarhia koopia,» kirjutab Flewelling. Selles ongi lugu, nagu selgub! Personalistid kinnitavad, et sotsiaalsete vastuolude allikaks ei ole kodan-

luse ja proletariaadi klassiantagonism, rahvaste eksplua-
teerimine ja rõhumine käputäie imperialistide poolt, vaid
sisemine konflikt inimese hinges.

Kapitalism määrab rahvahulga laostumisele ja vile-
susele, näljasurmale. Kapitalism toob inimkonnale veriseid
sõdu, mis röövivad kümneid miljoneid elusid. Rahvahulga
veenduvad omaenda kogemuste najal kogu maailmas, et
on vaja hävitada läbimädanenud kapitalistlik kord. On
arusaadav, et imperialismi õpetatud teenrid — filosoofid
ja majandusteadlased, ajaloolased ja sotsioloogid, parem-
poolsetest sotsialistidest «teoreetikud» ja Vatikani «teoree-
tikud» — püüavad eelkõige ümber lükata marksismi poolt
formuleeritud ja kogu ajaloo käigu poolt kinnitust leid-
nud järeldust kapitalismi hävitamise vajadusest. Nad kasu-
tavad kõikvõimalikke trikke — veeretavad süü rahvahul-
kade hädade eest «loomulike» seaduste, looduse, kapita-
lismi üksikute pahede, poliitiliste tegelaste või lihtsalt
isegi «jumala» kaela —, et puhtaks pesta, õigustada kapi-
talistlikku korda tervikuna. Personalistid, nagu näeme,
veeretavad süü mingisugustele «konfliktidele» inimhinges.
Nad jõuavad silmakirjaliku väiteni, et kõigi sotsiaalsete
vastuolude lahendamist võib saavutada vaid «inimeses
endas». Kujutades endid rahuarmastajatena, kuulutavad
personalistid, et rahu saavutamiseks tuleb inimese teadvu-
sest eemaldada halvad jooned, sisendada temasse õrnost,
headust, pehmust, südamlikkust.

Peamine selles personalistide poolt propageeritavas apo-
logeetilisises ideekeses seisab väites, et kapitalism pole süüdi
rahvahulkade hädades, hävitussõdades. Süüdi on inimhinge
anarhia. «Konflikti areeniks on isiksus. Võit või kaotus
peab toimuma sellel areenil,» või, nagu räägib Flewelling,
«kõigepealt peab inimene pääsema iseenese käest».

Selline on personalistide jutluste reaktsiooniline mõte:
pole vaja mitte mingisugust ühiskonna ümberkorraldamist,
pole vaja revolutsiooni, pole vaja vabadusvõitlust, pole
vaja võidelda reaktsiooni ja agressiooni jõudude vastu, on
vaja pääseda iseenese käest, on vaja üle saada iseenda
hinge halbadest omadustest, oma auahnusest, ahnusest, on
vaja hakata armastama õiglust ja oma ligimest — siis
saabub rahu ja õndsus.

Säärase jutlusega pöörduvad meie päevil rahva poole
mitte ainult personalistid. Sedasama kordavad eri häältel,
kuid üksmeelse koorina lihtsale inimesele kõik kodanlikud

filosoofid ja sotsioloogid. Selles seisabki idealistliku filosoofia mõte, mille paljastasid Marx ja Engels enam kui sada aastat tagasi. Idealismi tähendus, nagu näitasid teadusliku sotsialismi suured rajajad, idealismi ülesanne redutseerub sellele, et muuta tõelised lahingud ideede lahinguteks, kanda reaalsed vastuolud üle mõtlemise valdkonda ja seal neid lepitada.

Ajalooline materialism nõuab ühiskonna ümberkorraldamist, nõuab inimeste elamistingimuste muutmist; ta nõuab sotsiaalsete, klassivastuolude tegelikku lahendamist, võitleb rõhumise ja ekspluateerimise hävitamise eest.

Idealism püüab säilitada reaktsioonilist ühiskondlikku korda, püüab hoida ekspluateeritavaid hulki eemal võitlusest, ta kutsub üles leppima vaesuse ja viletsusega, rahvahulkade õigusetusega ja paneb ette kohandada inimese teadvust selleks. Sellesamaga ta püüab õigustada ja kindlustada ekspluataatorlikku korda. Kuid personalism, nagu ka kõik teised idealistlikud koolkonnad, on jõuetu «ümber lükkama» asjade tegelikku olukorda, peatama rahvahulkade vabadusliikumist.

Kuidas personalistid püüavad materialismi ümber lükata

Püüdes ümber lükata materialismi, kasutavad personalistid absurdset sofismi, väites, et materialism muutvat inimese irratsionaalseks, s. o. mõistusetaks olevuseks. Hocking kinnitab, et materialistlik tees inimeste ühiskondliku teadvuse sõltuvusest nende ühiskondlikust olemisest tähendavat mõistuse tähtsuse eitamist, mõistuslike motiivide eitamist inimese tegevuses. Ta süüdistab materialiste selles, et nad otsivad inimese tegude seletust väljaspool mõistust, väljaspool teadvust. Seda Hocking nimetabki «irratsionalismiks». Lühidalt öeldes, kui teadvus, mõistus ei tulene jällegi teadvusest (s. o. kui pole idealismi), siis on see «irratsionalism».

Hocking püüab sulgi kombel lihtsat ja selget küsimust segaseks ajada.

Dialektilise materialismi nurgakiviks on looduse ja ühiskonna arenemise seaduste objektiivse iseloomu ja nende inimese teadvuses õige peegeldamise võimalikkuse tunnistamine. See fakt, et inimeste käitumine ühiskonnas ja nende maailmavaade on määratud nende elutingimuste, eelkõige

majanduslike suhete ja huvide poolt, ei eita mingil määral inimese mõistuse olemasolu.

Tunnetades materiaalse tegelikkuse objektiivseid seadusi, tegutsedes teadlikult kooskõlas nende seadustega, võivad inimesed rakendada neid ühiskonna teenistusse, kasutada neid endi huvides.

Põhjendades seda teesi, avab materialistlik filosoofia inimese mõistuse tõelise jõu ja võimsuse.

Irratsionalism seisab aga eelkõige tegelikkuse objektiivsete seaduste eitamises, inimõistuse võime eitamises neid seadusi õigesti peegeldada. Irratsionalism eitab intellekti tunnetuslikku tähtsust ja püüab muuta ta vaid keskkonnaga bioloogilise kohanemise vahendiks.

Kaasaegne idealistlik filosoofia, eriti personalism, püüdes inimest välja kiskuda paratamatust ajaloolisest seosest ja esitada tema käitumist igasugusest välisest sõltuvusest vabana, muudab tegelikult inimese irratsionaalseks olevuseks, kelle tegevus pole mõistuslik ega seaduspärane.

Eitades looduse ja ühiskondliku elu seaduste objektiivset iseloomu või nende tunnetamise võimalikkust, muudavad tänapäeva idealistid inimese temale mõistmatute ja mittealluvate tumedate jõudude või jumaliku meelevalla orjaks. Selles seisabki Hockingi ja kogu personalistide kamba tõeline irratsionalism.

Püüdes ikka ja jälle materialismi ümber lükata ning igal sammul vassides ja iseennast ümber lükates laskuvad personalistid selgele võltsimisele. Nad kasutavad idealistide jaoks tavalist sulivõtet: vahetades dialektilise materialismi vulgaarse, metafüüsilise materialismiga, omistavad nad dialektilisele materialismile täiesti absurdseid väiteid, milliseid nad siis «võidukalt» ümber lükkavad. Nii väidavad personalistid, et materialism eitavat ideaale, eitavat vaimseid ja kõlbelisi väärtusi, mille deta pole võimalik inimese ja ühiskonna elu.

Kui me asume materialistlikule seisukohale, väidab Brightman, siis «igasugune jutt ideaalsest, nähtamatust, tõelisest, täiuslikust... tuleb sel alusel kõrvale heita kui mõttetus». Kuna aga inimkond ei saa läbi ilma ideede ja moraalseste printsiipideta, väidavad personalistid, siis on ka materialistid sunnitud neid tunnistama, kuid vastuolus oma filosoofiaga.

Kui need vähiklikud «argumendid» üldse midagi tõestavad, siis ainult personalistide abitust nende võitluses

materialismi vastu. Juba Engels paljastas «Ludwig Feuerbachis» idealistide kohmakad katsed esitada asja selliselt, nagu mõtleksid materialistid ainult oma kõhule ja materiaaletest kasudest ega taha midagi muud teadagi; idealistid aga tunnistavad ideaale, progressi, vabadust, kõrgeid püüdeid ja muud. Engels näitas, et erinevus materialistide ja idealistide vahel ei seisa sugugi selles, et ühed eitavad progressi, ideaale, moraalseid printsiipe, teised aga tunnistavad neid. Materialiste ja idealiste lahutavaks piiriks on filosoofia põhiküsimuse, s. o. mõtlemise või olemise primaarsuse küsimuse lahendamine, millest idealistid harilikult püüavad mööda minna.

Idealistide väited selle kohta, et materialism eitavat ideesid ja ideaale, on laim. Materialism ei eita ideesid ja ideaale, vaid näitab nende allikat, nende tekkimist ühiskonna materiaalse elu tingimustest, nende sekundaarset, tuletatavat iseloomu. Idealistid aga kuulutavad ideed millekski primaarseks, iseseisvalt eksisteerivaks, ühiskondlikust olemisest sõltumatuks.

Laimates materialismi, jõuavad personalistid välja väiteni, et materialism üldse eitavat teadvust ja pidavat kõike mateeriaks. Säärane moonutamine on personalistidele vajalik selleks, et kokku soperdada järjekordset materialismi «hävitamist». Brightman näiteks püüab materialistlikku teesi mõtlemisest kui peaaegu produktist ümber lükata niisuguste arutlustega, et lahates peaaegu pole võimalik seal leida mõtteid. Hocking aga nimetab, teda korrates, materialismi «ümberlökkamiseks» seda fakti, et me ei saa mööda mõtteid, määrata nende kuju jne.

Sääraseid «argumente» materialismi vastu on esitanud iga liiki idealistid korduvalt. Kuid materialism, nimelt teaduslik, dialektiline materialism, ei samasta sugugi mõtlemist materiaalse tegelikkusega, ei omista mõttele materiaaletest asjade omadusi, nagu suurust, kuju, värvi jm. Dialektiline materialism arvab, et ühtne ja jagamatu loodus eksisteerib kahes vormis: materiaalses ja ideaalses, kusjuures materia on primaarne, teadvus aga sekundaarne, tuletatav. Dialektiline materialism astub otsustavalt välja teadvuse ja materia samastamise vastu, nagu seda teeb vulgaarne materialism. Lenin oma töös «Materialism ja empiriokrititsism» kritiseerib Joseph Dietzgeni ekslikku väidet, et «mõte on materiaalne». «Siin on ilmne eksitus,» näitas Lenin. «Et nii mõte kui ka materia on

«tegelikud», s. o. et nad on olemas, see on õige. Kuid nimetada mõtet materiaalseks — see tähendab astuda ekslik samm materialismi segamiseks idealismiga.»¹ Materia on objektiivne, meist sõltumatu reaalsus, mis on antud meile aistinguis. Teadvus, mõtlemine aga on kõrgesti organiseeritud materia omadus, kõrgel arenemisastmel oleva materia produkt, peaju produkt.

Seda materialistlikku teesi kinnitab kogu tänapäeva teadus. Teadus on ümberlükkamatult tõestanud materia iga vest olemasolu, materiaalse maailma lõpmatust. Teadus on tõestanud, et esimesed elusolendid, kes omasid ärritumisvõimet ja aistingute esimesi algeid, võisid tekkida ainult anorgaanilise looduse pikaajalise evolutsiooni tulemusena. Oli vaja sadu tuhandeid aastaid elusolendite arenemiseks, et aistimisvõime järk-järgult arenedes läheks üle teadvuseks, et tekiks inimene, kellel on mõtlemisvõime.

Teadvusel, mõtlemisel on võime peegeldada materiaalet maailma, reprodutseerida seda aistinguis, tajudes, mõistes. Ideaalne, ütleb Marx, on materiaalne, mis on üle kantud inimese pähe ja seal teise kuju võtnud. See marksistliku filosoofilise materialismi tähtsaim järeldus leiab täielikku kinnitamist kaasaegse loodusteaduse poolt.

Lenin näitas «Materialismis ja empiriokrititsismis», et küsimus sellest, kas inimene mõtleb peaju abil, on mahhistidele saatustlik. Mahhistid ei saa tunnistada mõtlemise seost ajuga, ilma et nad lahti ütleksid oma filosoofiast. Sellepärast ajavad nad asja segaseks, põiklevad kõrvale, püüavad igati vältida otsest vastust.

Personalistid toimivad jämedamalt. Nad jõuavad selge müstikani ja täiesti metsikute, absurdsete väideteni, ütlevad avalikult teadusest lahti, astuvad välja tema põhiliste seisukohtade vastu.

Olles võimetud eitama mõtlemise jaaju seost, püüavad personalistid tõestada, etaju ei ole mõtlemise allikas ega alus. Aju, kinnitavad nad, on vahend, mille abil jumal sisendab inimesesse teadvuse, loob teadliku isiksuse.

Ühtlasi kuulutavad nad, et nende müstiline filosoofia on täielikus kooskõlas tänapäeva loodusteadusega. «Personalistlik usk,» kinnitab Brightman, «on täielikus kooskõlas teaduse vaimuga. Ükski teaduse seadus või meetod ei pea muutuma, kui loodus on jumal tegelikkuses.»

¹ V. I. Lenin, Teosed, 14. kd., Tallinn, 1952, lk. 224.

Religioon on alati olnud teadusele vaenulik. Teadus ja religioon kujutavad endast kahte printsipiaalselt ühendamatu lähenemist tegelikkusele. Teadus seletab tegelikkust, loodust tema enda abil; ta avastab objektiivsed seadused, mis on omased loodusele ja juhivad tema arengut. Religioon annab tegelikkusele vale, illusoorse seletuse, kasutades üleloomulikke jõude. Nimelt sellepärast, et teadus on vastuolus religiooniga, et ta õõnestab seda alust, millele tugineb religioon, on kirik alati pidanud võitlust teadusega, püüdes takistada teadusliku tunnetamise arenemist. Galilei, Giordano Bruno, Serveto ja paljude teiste teadlaste saatus räägib kujukalt teaduse ja religiooni ühendamatusest.

Teaduse vabanemine kiriku võimu alt, tema poolt õiguse kättevõitmine iseseisvalt loodust uurida, oli inimkonna määratu suureks saavutuseks. Kuid kaasaegse kodanluse filosoofid püüavad uuesti allutada teadust religioonile, püüavad tõestada, et teadus on mitte ainult täiesti ühendatav religiooniga, vaid isegi kinnitab teda.

Flewelling ütleb, et meie ajastu tõstab esile tungiva vajaduse «religiooni uue interpretatsiooni järele kooskõlas kaasaegse teaduse usaldusväärsete andmetega». Ta kuulutab, et «esmakordselt, pärast enam kui sada aastat kestnud ajavahemikku, on võimalik kõrvaldada vana vaenu teaduse ja religiooni vahel».

Teadus, millest räägib Flewelling ja mida ta tahab usuga lepitada, ei ole tõeline teadus. See on võltsitud, idealistlikult tõlgitsetud teadus. Personalistid karjuvad väga palju tänapäeva teadusest ja oma filosoofia truudusest teaduse printsiipidele. «Personalism,» kinnitab Brightman, «ei ole teadus, kuid ta on teaduse õige filosoofia.» Tegelikult on personalistid teaduse ja teadusliku tunnetamise kõige õelamad vaenlased. Nende viited tänapäeva loodusteadusele näitavad vaid, et võitluses materialismi vastu ei põlga kaasaegsed idealistid mitte mingisuguseid vahendeid, ei peatu kõige häbematuma võltsingu ees.

Nagu millestki iseenesest mõistetavast räägivad personalistid, et teadus olevat loobunud reaalsuse materialistlikust mõistmisest. «Eesrindliku (?) teadusliku mõtte loobumine tänapäeval materialismist annab tunnistust kõige tähtsamast revolutsioonist intellektuaalses ajaloos,» kinnitab Flewelling.

Millised alused on personalistidel sellisteks väideteks? Need on juba Lenini poolt paljastatud viited kriisile füüsi-

kas, füüsika mõistete purustamisele, uusima loodusteaduse avastustele. On näiteks teada, et aatomite jagatavuse avastamine tegi lõpu teaduses juurdunud vaatele aatomitele kui igavestele muutumatutele materia osakestele. See andis idealistidele ettekäände teadustada «materia kadumisest», materialismi «kokkuvarisemisest» jms. V. I. Lenin paljastas oma töös «Materialism ja empiriokrititsism» idealistide riukad, avas füüsika kriisi tõelised põhjused.

Uusimad avastused, nagu näitas Lenin, tõid esile vana, mehhanistliku materialismi puudused, mis redutseeris igasuguse liikumise mehaanilisele liikumisele, tunnustas jagamatute materia osakeste olemasolu jms. Kuid need avastused vaid kinnitasid teadusliku, dialektilise materialismi õigsust, mis arvab, et kõik nähtused maailmas kujutavad endast liikuva materia eri liike, et materia liikumise vormid on mitmekujulised ja pole üksteisele redutseeritavad, et ei ole olemas mingisuguseid jagamatuid, igavesi materia osakesi, et elektron on niisama ammendamatu nagu aatomgi, kuna materia on lõpmatu. Kriis füüsikas väljendus selles, et osa kodanlikke teadlasi, kes ei suutnud õigesti seletada teaduse uusi saavutusi, kes ei tundnud dialektikat, sattusid idealistliku filosoofia õnge, veeresid niinimetatud «füüsikalisse» idealismi.

Moonutades asjade tegelikku olukorda, samastavad personalistid suli kombel dialektilise materialismi mehhanistliku, metafüüsilise materialismiga, samastavad rühma kodanlikke füüsikuid-idealiste kogu kaasaegse loodusteadusega.

Kasutades ära vana, mehhanistliku materialismi puudusi, tundes kahjurõõmu tema võimetuse üle seletada relatiivsuse teooriat, kvantide teooriat ja teisi kaasaegse teaduse küsimusi, kuulutab Flewelling, et «informeeritud inimesed ei toeta enam materialismi», et «materialism on surnud» jne.

Kasutades ära reaktsiooniliste kodanlike teadlaste ebateaduslikke teooriaid, mis on eesrindliku loodusteaduse poolt juba ammu ümber lükatud, püüavad personalistid madaldada ja halvustada teadust, piirata tema kompetentsi valdkonda, vähendada tema tähtsust maailma tunnetamisel. Nii väidab Hocking, et ««omistada» teadusele kõikvõimsust, on ülimal määral ebateaduslik».

Teda kordab Brightman, kes ütleb, et «austada teadust on üks asi, kuid vaadelda teadust kui inimese ainsat teed

tõe juurde on teine asi». «Personalistid arvavad,» jätkab Brightman, «et teadus pole kogu tõde.»

Teadus pole võimeline andma objektiivset, täielikku teadmist maailmast, väidavad personalistid, tõelise tegetikkuse mõistmine saavutatakse nende arvates ainult usu, religiooni abil.

Lenin kirjutas «Materialismis ja empiriokrititsismis», et fideistid sugugi ei eita teadust, nad heidavad kõrvale vaid teaduse «ülemäärased pretensioonid» objektiivsele tõele. Fideistid nõustuvad sellega, et teadusele antaks kindel kitsas valdkond. Kuid teadus ja teaduslik meetod ei tohtivat pretendeerida maailma objektiivsele tunneta-misele; teadus peab olema tagasihoidlik ja jätma ruumi usule.

Et tõestada jumala ja jumaliku ettenägelikkuse olemas-olu maailmas, tirib Flewelling päevavalgele juba Engelsi poolt paljastatud maailmaruumi niinimetatud «soojusliku surma» ebateadusliku teooria. Selle «teooria» pooldajad viitavad teaduslikult kindlaks tehtud faktile, et taevake-hade energia hajub maailmaruumi. Sellest tehakse järeldus, et varem või hiljem peab kogu energia ära hajuma ja saabub maailma «soojuslik surm». Selle «teooria» võlt-sing seisab selles, et ta ignoreerib energia hajumise kõr-val toimuvat energia kontsentreerumist. Spekuleerides sel-lega, et kaasaegne teadus pole veel detailselt välja selgi-tanud, millised protsessid nimelt viivad energia kontsent-reerumisele kosmilises mastaabis, poetab Flewelling reakt-sioonilise järelduse, väites, et kui maailmal on kord lõpp, siis oli tal algus, s. o. ta loodi jumala poolt. Ning ta kut-sub kõrvale heitma «vana idee energia või materia iga-vesest eksisteerimisest» ja tunnistama jumalikku loojat. «Kui tuleb lõpp, siis järelikult oli ka algus, ja vana idee igavesest energiast või materiast tuleb kõrvale heita,» ütleb Flewelling, astudes sel moel välja teaduse ühe põhi-lise printsiibi, energia jäävuse seaduse vastu, ilma milleta ei ole võimalik kaasaegne loodusteadus. Loomulikuks järelduseks sellest on jumaliku looja tunnistamine, kes lõi maailma.

Kuid jumala funktsioonid ei piirdu personalistidel ainult maailma loomisega, nagu see oli näiteks vanadel deisti-del. Personalistid kinnitavad, et jumal tegutseb maailmas pidevalt, et «kõik loodusseadused, mis teadus avastab, on jumala seadused».

Sõnades tunnistavad personalistid looduseaduste objektiivset iseloomu. Sellega on nad esimesel pilgul nagu vastuolus kaasaegse kodanliku filosoofia üldise tendentsiga eitada seaduspärasusi looduses ja ühiskonnas. Kuid looduseaduste objektiivse iseloomu formaalsel tunnistamisel personalistide poolt ei ole midagi ühist seaduste teadusliku mõistmisega, vaid on sellele otse vastandlik. Looduseadusi kujutavad nad jumaliku isiksuse aktiivsuse väljendusena vormina. Rääkimata sellise väite karjuyast absurdusest, ei jäta see sugugi maha subjektivistlikku ja voluntaristlikku seisukohta. Seadused kui jumaliku isiksuse aktiivsuse ja tahte väljendus sõltuvad täielikult tema meelevallest ja järelikult pole sisuliselt objektiivse iseloomuga. Sellise ümberhaardemanöövriga toovad personalistid oma filosoofiasse seaduste subjektivistliku ja voluntaristliku mõistmise.

Esinedes teaduse kõige õelamate vaenlastena, püüavad personalistid ümber lükata ka teadusliku uurimise põhiprintsiipi — põhjuslikkuse printsiipi. Loodusnähtuste põhjuslikku seost nad «täiendavad», tegelikult aga asendavad teleoloogiaga, s. o. õpetusega sellest, et maailmas toimub kõik kindla, kellegi poolt (mõeldakse jumalat) varem püstitatud eesmärgi jaoks. «Ebaotstarbekohase ja põhjusliku korra loomulik vahekord,» kirjutab Hocking, «seisab põhjuse lülitamises eesmärgisse, mis on «valitsev ja juhtiv».»

Personalistid ei saa eitada põhjuslikkuse seose olemasolu looduses. Kuid nad tahavad viia tema tähtsuse nullini, allutades ta teleoloogiale. Hocking kinnitab näiteks, et põhjuslikkus on see viis, kuidas teostuvad eesmärgid looduses.

Katsed ühendada põhjuslikkust ja teleoloogiat, pole uued, kuid need on katsed kõlbmatute vahenditega. Põhjuslikkus nõuab loodusnähtuste teaduslikku seletamist looduslike põhjuste ja looduse seaduste avamise teel. Teleoloogiline seletus eeldab üliloodusliku, teadlikult kindlaid eesmärke püstitava ja teostava mõistusliku alge sisetoomist loodusesse. Selliseks algeks on muidugi jumal. Seepärast on põhjuslikkust ja teleoloogiat niisama võimatu ühendada kui teadust ja religiooni.

Purustava löögi teleoloogilisele vaatele elavast loodusest andis Darwini teooria. Loomulikult astuvad personalistid ägedalt välja darvinismi vastu.

Püüdes ümber lükata elusorganismide arenemise materialistlikku seletust, väidab Flewelling, et Darwini õpetus

organismide kohanemisest välistingimustega eeldavat, et «rakk tunneb tervet füüsikaliste ja bioloogiliste vahekor-
dade maailma, mis on varjatud ka kõige targema teadlase
eest». Ta arvab, et «palju mõistlikum ja vähem ebausklik
on panna kogu protsess mõistusliku planeeriva jõu
arvele...»

Raske on endale ette kujutada midagi metsikumat, kui
toodud Flewellingi arutlus. Väita, et evolutsiooniprotsessi
materialistlik seletus eeldavat bioloogia tundmist raku
poolt, tähendab avalikult irvitada teaduse üle. Ütelda, et
palju mõistlikum on seletada organismide kohanemisprot-
sessi mõistusliku jõuga (s. t. jumalaga), tähendab näidata
end sõjaka obskurandina, kes Flewelling tegelikult ka on.

Edasised Flewellingi harjutused bioloogias seisavad sel-
les, et ta eitab teaduse poolt vastuvaidlematult tõestatud
elu tekkimise fakti mitteelavast materias. Kasutades veis-
manismi-morganismi idealistlikku õpetust «surematutest»
geenidest ja kromosoomidest, püüab Flewelling teha järe-
luse «kuristikust, mis eraldab elavat surnust», sellest,
et elu tekkimise seletamiseks on vaja kasutada «arengu
absoluutset alget», loojat.

Seega personalistide ekskurss loodusteaduse valdkonda
näitab, kuivõrd kaasaegne kodanlik filosoofia on vaenulik
tõelisele teadusele, millistesse kavalustesse laskub see
filosoofia, et diskrediteerida teadusalaseid teadmisi, et
allutada teadust religioonile.

Personalism, kuivõrd ta arutleb moraalseid väärtusi,
ideaale, looduse vaimset, jumalikku olemust, esineb objek-
tiivse idealismina, mis lähtub mingisuguste ideaalsete või
vaimsete, väljaspool inimest asuvate substantside tunnis-
tamisest. Niipea aga, kui tuleb juttu tunnetamisest, lah-
kuvad personalistid kohe objektiivse idealismi seisukohalt
ning lähevad üle subjektiivse idealismi ja agnostitsismi
positsioonidele. Ja see on väga iseloomulik kaasaegsele
kodanlikule filosoofiale. Kaasaegsete idealistide hirm tun-
netamise ees on niivõrd suur, et nad ei või isegi vormili-
selt tunnistada tema objektiivset tähendust, ükskõik mis
mõttes seda ka ei mõistetak. Isegi objektiivne idealism
näib neile juba mitteküllaldase tagatisena. Nad ei või
tunnistada, et tunnetamise esemeks on mingisugune objek-
tiivne reaalsus, mis eksisteerib sõltumatult indiviidi tead-
vusest, isegi kui sellele reaalsusele omistada ideaalne
iseloom.

Nimelt nii on lugu personalistidega, ja see näitab veel kord nende filosoofia täielikku printsiibitust ja eklektilisust, mis muudab oma vaateid momendi vajaduste järgi ja kohandab neid ühe või teise reaktsioonilise ülesande lahendamiseks.

Personalistid ise väidavad, et nende filosoofia «on ühendatav mitmesuguste gnoseoloogiliste õpetustega», muidugi mõista ainult idealistlikega.

Tegeldes kõige müstilisemate spekulatiivsete konstruktsioonidega, väidavad nad siiski, et personalism jääb truuks kogemusele, Brightman kinnitab, et «personalism on katsete faktidele ustavam... kui naturalism». Ta ise loomustab personalismi kui «empiirilist laadi idealismi».

Nagu võis oodata, ei mõtlegi personalistid — teaduse ägedad vaenlased — pöörduda inimeste materiaalse, praktilise tegevuse poole, s. t. selle kogemuse poole, millest lähtub teadus, millel põhineb inimtunnetamine. «Kogemuseks» nimetavad personalistid ikka sedasama «isiklikku teadvust», s. o. aistingut, subjektiivseid elamusi jne. Brightmani järgi on iga kogemus «isiklik kogemus» ja tema sisu kuulub isikule. Selle väitega satub Brightman kohe solipsismi rappa. Kui meie kogemused annavad meile ainult isiksuse teadvuse ja mitte midagi enam, siis me ei või teada midagi peale oma teadvuse. Tõsi küll, edaspidi Brightman räägib juba «isiksustest» mitmuses. On kasutu küsida, kuidas ta teostab selle hüppe ainult «isikliku teadvuse» solipsistlikult tunnistamiselt teiste isiksuste olemasolule. Ainult selliste hüpetega võivad personalistid ühendada oma eklektilise filosoofia vastuolulisi osi.

Pole mitte midagi peale isiksuste teadvuse ja selle, mis on loodud nende poolt, kinnitavad personalistid. Kogu tegelikkus eksisteerib vaid isiksuse kogemuses, kogu teadus tekib isiklikus teadvuses, kõik, mida annab meile loodus, võtab isikliku teadvuse vormi jne. jms. Tegelikult ei räägi personalistid midagi muud, kui seda, et loodust tajutakse inimese või isiksuse teadvuses, et teadus eeldab tunnetavate isiksuste olemasolu ja et iga tegelikkuse nähtuse tajumine läheb läbi inimese teadvuse. Kõik see on puhas labasus, mida võib kasutada ainult säärane vaimu-vaene filosoofia nagu personalism.

Muidugi, teadus luuakse inimeste poolt, s. o. isiksuste poolt, loodust tunnetavad inimesed, isiksused. Kuid inimeste teadmiste sisuks on alati objektiivne, materiaalne,

s. o. väljaspool inimese teadvust ja sellest sõltumatult eksisteeriv maailm, tema muutumise ja arenemise objektiivsed seaduspärasused. Personalistide kõigi «isiksuse» kohta käivate arutluste olemus redutseerub selle materialistliku teesi eitamisele, millest juhindub oma tegevuses kogu inimkond.

Korrates mahhistide väiteid, mis on ammu paljastatud V. I. Lenini poolt, ütleb Brightman, et teaduse objektid ei ole objektiivsed reaalsused, nad eksisteerivad vaid meie teadvuse nähtustena.

Eitades ruumi ja aja objektiivsust, kasutab Flewelling Kanti väljamõeldisi. Ta püüab esitada ruumi ja aega kui «vorme, millistes me hõlpsasti seostame objekte ja sündmusi üksteise ja meie endi suhtes».

Korrutades mahhiste, pragmatiste ja teisi subjektiivseid idealiste, väidavad personalistid, et teadus ei tunneta mitte objektiivset maailma, vaid ainult seda «reaalsust», millise loob inimene oma mõtlemisega. Nii ütleb Flewelling, et «aatom ise, kuivõrd me võime teda tunda, on mõistuse konstruksioon».

Personalistid — avalikud pimedusjüngrid — lähevad «kaugemale» mahhistidest, pragmatistidest jms., kes teevad näo, et nad hoiduvad otsesest papimeelsusest kõrvale. Personalistid nagu «täiendavad» mahhistlikke teese religiooni teesidega ja sellesamaga paljastavad mahhiste, näidates, et subjektiivsed idealistid ei saa otsa otsaga kokku, tunnistamata jumalat, loojat. «Olemasolevat maailma me ehitame liidus kõrgema vaimuga,» kuulutab Flewelling.

Omistades tunnetamisele tervete maailmade loomise võime, püüavad personalistid talt ära võtta objektiivse tegelikkuse peegeldamise võime. Nii näiteks Hockingi järgi «aisting... on vahetu isiklik reaktsioon asjadele», kuid sugugi mitte nende koopia või kujutus. Antud juhul Hocking lihtsalt kordab talle käe alla sattunud behaviorismi ebateaduslikku teesi.

Teisel juhul, kui ta tahab moonutada mõtlemise olemust, kasutab Hocking selle pragmatistlikku võltsingut. Ta väidab, et mõtlemise ülesanne seisab kõige edukamate käitumisviiside ülesotsimises ja igasuguste tegude tagajärgede läbimõtlemises.

Mõtlemine pole Hockingi järgi järelikult mitte objektiivse tegelikkuse peegeldamine, vaid ainult tegutsemise tööriist. Siit järeldub, et tõele vastav on selline mõtle-

mine, mis leiab parima tegutsemisviisi. «Sõna «tõde»,» ütleb Hocking, «on eduka mõtlemise normi kõige üldisem nimetus.» See on tüüpiline pragmatistlik vaade tõe ja mõtlemisele, mille personalistid kõige suurema rahuga laevavad pragmatismilt.

Eitades objektiivset tõe, jutlustavad personalistid äärmist relativismi, meie teadmiste suhtelisust ja subjektiivsust. Sellepärast soovitab Hocking üldse mitte tarvitada sõnu «tõepärane» või «tõeliselt». «See on tarkuse ja tolerantse progressiks, kui me muudame oma väljendusviisi ja hakkame rääkima «see on tõepärane» asemel «see näib tõepärasena» või «minu seisukohalt on see tõepärane».»

Miks on imperialismi filosoofilised teenrid nii agarad ümber lükkama tõe, inimeste teadmiste objektiivset iseloomu? Sellepärast, et nad kardavad tõe, kardavad neid järeldusi, millisteni ühiskonnateadus on ammu jõudnud. Katseid ümber lükata tõelisi teadmisi teevad nüüd harilikult ekspluataatorlike klasside ideoloogid, kelle huvid käivad vastu ajaloolise arengu objektiivsele, seaduspärasele käigule. Kodanluse õpetatud toapoiste hädakarjeil tunnetamise jõuetusest, inimese võimetusest tunnetada loodust ja ühiskonda on ainult üks eesmärk — varjata looduse ja ühiskonna arengu tõelisi seadusi, panna kahtluse alla marksismi poolt püstitatud ja kogu ajaloo käigu poolt kinnitatud järeldus kapitalismi krahhi vältimatuses.

Personalistide gnoseoloogilised harjutused kujutavad endast kantlaste, mahhistide, pragmatistide, behavioristide, füüsikaliste idealistide ja teiste teaduse ja teadmiste vaenlaste idealistlike väljamõeldiste eklektilist segu. Personalistid kasutavad mitmesuguste nii mineviku kui ka tänapäeva reaktsiooniliste õpetuste katkeid teaduse mahategemiseks, inimese teadmiste madaldamiseks, tunnetamise täieliku suhtelisuse ja subjektiivsuse kuulutamiseks.

Kuid millisel viisil on siis võimalik mõista maailma, kui ei aisting ega mõtlemine ei ole personalistide järgi objektiivse reaalsuse peegelduseks? Selgub, et tunnetamine on võimalik usu abil. Usu kuulutavad personalistid vahendiks agnostitsismi ja skeptitsismi vastu!

Igasugune katse ühendada ratsionaalsuse ja usu mõisteid on kõige jultunum pettus. Usk on alati irratsionaalne, vastandlik mõistusele ja ratsionaalsele mõtlemisele. Vaideldes mõistuse vastu, püüavad kaasaegsed fideistid teda

samastada usuga, asendada usuga ja sellega hävitada mõistust. Brightman astub teesklevalt välja irratsionalismi vastu, «mis hävitab,» nagu ta räägib, «meie tsivilisatsiooni tuuma». Ta kutsub üles pöörduma mõistuse poole ja poe- tab selle asemele... usu ja religiooni. «Apelleerida mõis- tuse poole,» lausub Brightman pidulikult, «tähendab apel- leerida jumala poole.» Just niisugust «mõistust», mis on muutunud oma vastandiks, religioosseks usuks, tunnista- vad personalistid.

Personalistid — ühiskondliku progressi ja demokraatia vaenlased

Personalismi armastatuimaks valdkonnaks on ühiskond-liku elu, moraali, religiooni probleemid. Nendele küsimus-tele pühendavad personalistid kõige suurema hulga oma «töid», ja siin avanebki täielikult nende filosoofia tõeline olemus.

Püstitades enda ette ülesande, mis on ühine kogu ko- danlikule filosoofiale, — kapitalistliku korra kaitsmise ülesande, püüavad personalistid seda lahendada omaenda filosoofia vahenditega: esiteks, religioosse alandlikkuse, üleüldise armastuse ja klassirahu propaganda teel, mida personalistid püüavad vastandada marksistlikule õpetusele klassivõitlusest ja revolutsioonist; teiseks, ohjeldamatu de- magoogia abil, spekulereimise abil, isiksuse, tema õiguste ja tema väarikuse mõistetel, millised olevat kehastatud lääne demokraatias.

Personalistide kirjutustes, eriti pärast Teist maailma- sõda, väljenduvad ka kaasaegsele kodanlusele iseloomuli- kud fašiseerumise tendentsid, kodanlikust demokraatiast lahtiütlemine ja üleminek avalikele vägivaldsetele valitse- mismeetoditele. Kodanliku moraali ja kristliku religiooniga katsuvad personalistid põhjendada ja õnnistada fašismi.

Kaasaegsete kodanlike filosoofide ja sotsioloogide kõige vihatumateks mõisteteks on ühiskondliku arengu seadus- pärasuse ja ühiskondliku progressi mõisted. Oma ajaloo koidikul esitas kodanlus, kuigi moonutatud kujul, ühis- konna progressiivse arengu idee, mille ta vastandas feo- daalsetele religioossetele ettekujutustele ühiskondliku korra muutumatusest, mis on kord ja igavesti jumala poolt mää- ratud. Seni kui kapitalism soodustas tootlike jõudude kii- ret arengut, toetas kodanlus evolutsiooni ja ühiskondliku

progressi ideid. Kuid sel määral, kuidas teravnesid kapitalismi vastuolud, sel määral, mida reaktsioonilisemaks muutus kodanlus, hakkasid tema ideoloogid lahti ütleva algul ühiskonna arengu ja progressi seaduspärasuse mõistest, hiljem aga arengu mõistest endast. Ettekujutus arenemisest kui progresseeruvast edasiliikumisest madalamalt kõrgemale näib kodanlusele liiga hädaohtlikuna ja vastuvõetamatuna tingimustes, kus ühiskonna tegelik areng on juba viinud maakera elanikkonna ühe kolmandiku vabastamisele imperialistlikust rõhumisest.

Võideldes seaduspärase arengu idee vastu, kinnitab Flewelling, et maailmas toimub kõik ootamatult ja juhuslikult, et temas on kõik suhteline ja määratlematu; tegekkuse muutumine kaotab oma seaduspärase iseloomu, ta pole mõistuslikult seletatav. Ühiskondlik elu on tunnetamatu. Ja seda jutlustatakse nüüd, kus ajalugu on täielikult kinnitanud marksismi õpetust ühiskondliku protsessi seaduspärasest iseloomust, ühiskondliku elu nähtuste tunnetatavusest.

Marksism on tõestanud, et ühiskonna areng kujutab endast loodusloolist protsessi, mida suunavad inimeste tahet ja teadvusest sõltumatud seadused. Inimesed ei või neid seadusi ära muuta, kuid nad võivad neid tunnetada ja kasutada neid oma praktilises tegevuses. Ühiskonna arenemise seaduste tunnetamine võimaldab õigesti ette näha ühiskonna edaspidise arengu suunda, ajaloolise protsessi põhilist suunda.

Tegeliku elu faktid, sadade miljonite inimeste praktilised kogemused tõestavad käegakatsutavalt marksistliku ühiskonnateaduse õigsust, Marxi-Engelsi-Lenini-Stalini õpetuse tõelisust.

Marksism õpetab, et ühiskonna arenemine on paratamatu, kuid mitte fataalne protsess. Ajalooprotsessi seaduspärasus ei tähenda, et kõik sündmused on vältimatud ja ette määratud, et ajaloo iga sik-saki võib eelnevalt täpselt välja arvestada ja ette öelda. Ajaloolisi sündmusi teevad inimesed ja sõltuvalt nende tegevusest võivad nad omandada ühe või teise iseloomu. Marksism on näiteks alati osutanud sellele tohutule osale, mida etendavad rahvahulkade teadlikkuse, nende organiseerituse tase, ühtse parteilise juhtimise olemasolu, et töötajate vabadusvõitlus oleks edukas. Marksism omistab erakordselt suure tähtsuse subjektiivsele tegurile, kuid samal ajal rõhutab ta, et ini-

meste teadlik, sihikindel tegevus oleks edukas, peab see tulenema objektiivsetest tingimustest ja seadustest. Nagu näitab ajalugu, kujutab ühiskondlik elu endast küllaldaselt laia tegevusvälja juhuslikkuse jaoks.

Ühiskondlikus elus toimub kogu aeg tohutu hulk sündmusi ja nähtusi, millistes võib pealiskaudsel vaatlusel näha ainult lõputut juhuslikkuste ahelat. Kuid teaduslik analüüs avab kõigi nende loendamatute juhuslikkuste taga nende seesmise seose, neid valitsevad objektiivsed seadused.

Personalistid aga, nagu ka teised kodanlikud idealistid, ammutavad kõik oma ettekujutused ühiskondliku elu pinnalt, nad ei taha ega suuda tungida nähtuste sügavusse. Nad rajavad oma teooriaid, toetudes ainult juhuslikkusele. Nad keelduvad kaugemale minemast ja nägemast nende seesmist paratamatut seost, nende lõppkokkuvõttes seaduspärast iseloomu. Nad vastandavad sofistlikult juhuslikkuse ja paratamatuse, absolutiseerivad juhuslikkuse elementi ajaloo protsessis, püüavad seda igati enda kasuks välja mängida. Sel teel püüavad nad varjata ühiskonna arenemise tegelikku seaduspärasust, mis paratamatult viib kommunismi võidule.

Küsimusele maailmas toimuvate muutuste allika kohta on personalistidel üks vastus: kõik muutused ühiskonnas, kõik ajaloolised sündmused toimuvad eranditult isiksuste tahtel, ajaloo käik oleneb üksikute isiksuste subjektiivsest meelevallest ja «võimsusest».

Kogu kodanlikule historiograafiale ja sotsioloogiale on iseloomustav isikukultus, rahvahulkade osa eitamine ajaloos, «silmapaistvate isiksuste» kuulutamine ajaloolise arengu «loojateks» — selle kultuse viivad personalistid äärmuseni. Nende isikukultus on reaktsioonilise kodanluse poliitilise avantürismi üheks põhjenduseks. Imperialistliku leeri ninamehed ei taha oma poliitikas teatavasti arvestada fakte, ajaloo arenemise tõelisi seadusi. Nad tahaksid ajaloo käiku tagasi pöörata, maha suruda rahvaste vabadusliikumist, taastada kapitali võimu kogu maailmas. Kogu ajalooliste sündmuste käik tänapäeval annab tunnistust kõigi imperialistliku reaktsiooni poliitiliste avantüüride täielikust läbikukkumisest. Ajalugu näitab, et ajaloolise arengu otsustavaks jõuks on rahvahulgad, töötajad, et isiksus võib ajaloos etendada väljapaistvat, progressiivset osa vaid siis, kui ta tegevus on seotud ühiskonna ees-

rindlike jõudude võitlusega. Kuid isiksused, kes püüavad minna risti vastu rahvahulkade huvidele, saavad vältimatult läbikukkumise osaliseks.

Marksism on tõestanud, et üksikud isiksused ei suuda peatada või ümber pöörata ajaloo protsessi seaduspärasest käiku, niisama nagu nad ei saa arenemise objektiivseid seadusi ära muuta või ümber kujundada; nad võivad mõjutada ajaloolisi sündmusi, kuid nad pole võimelised takistama neid sündmusi, milliste saabumine on ette valmistatud kogu ajaloolise arengu käigu poolt. Selleks et olla edukas, peab õige poliitika arvestama ühiskonna arenemise objektiivseid seadusi ja toetuma nendele.

Objektiivsete seaduste ignoreerimine, voluntaristlik lähenemine tegelikkusele on poliitilise avantürismi aluseks.

Personalistide arutlustel tahte vabadusest, isiksuse võimest juhtida ajaloolisi sündmusi ja neid oma meelevalja järgi muuta on kindel poliitiline mõte, nad on kutsunud põhjendama ja õigustama Ameerika imperialismi avantüristlikku, agressiivset poliitikat.

Personalistide nende väidete teoreetilise aluse — voluntarismi — on marksistlik teadus ammu paljastanud ja purustanud. Nende arutluste lähtepunkt — «vabaduse» ja «paratamatuse» vastandamine — on läbinisti võlts. Inimeste tegevuse vabadus, õpetab marksism, ei seisa mitte selles, et eitada paratamatust, s. o. looduse ja ühiskonna objektiivseid seadusi, vaid selles, et neid seadusi tunnetada ja neile toetudes kasutada seadusi oma huvides. «Vabadus ei seisa mitte kujuteldavas sõltumatuses loodusseadustest,» kirjutas Engels, «vaid nende seaduste tunnetamises ja sellele teadmusele rajatud võimaluses plaanikindlalt sundida loodusseadusi toimima teatavate eesmärkide huvides... Tahtevabadus ei tähenda seega midagi muud kui võimet asjatundlikult otsuseid teha.»¹

Et kindlustada tänapäeval inimkonnale tõeline, mitte aga idealistide poolt välja mõeldud vabadus, tuleb hävitada kapitalistlik kord, mis aheldab tootlike jõudude arengut, takistab ühiskonna progressiivset arenemist. Marksistlik-leninlik õpetus, mis avastab ühiskonna arenemise seadusi, näitab kõigi maade töötajatele kätte vabanemise tee.

Paratamatuse ja seaduspärasuse eitamist ühiskondlikus elus kasutavad personalistid ühiskonna progresseeruva

¹ F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1954, lk. 101.

arenemise, ühiskondliku progressi eitamiseks. Hocking peab vajalikuks lükata ümber «ettekujutus inimkonna «evolutsiooni» paratamatusest». Ta asetab isegi sõna «evolutsioon» jutumärkidesse, et näidata, nagu oleks selle termini mõte tinglik ja vananenud. Personalismi seisukohalt pole mingit vajadust ühiskonna üleminekuks ühest vormist teise ning igal juhul pole mingit vajadust kapitalismi asendamiseks sotsialismiga.

Ajaloo käigul ei ole paratamatuse iseloomu ja pole alust kahelda «lääne tsivilisatsiooni» tugevuses — selles tahavadki personalistid veenda, hoolimata kõigist kapitalistliku süsteemi kriisi ja lagunemise silmanähtavatest faktidest.

Flewelling eitab ajalooliste sündmuste seaduspäraseid seost, eitab ka nende teadusliku ettenägemise võimalikkust. Flewellingi järgi tekib iga ajalooline sündmus antud kordumatus situatsioonis, nii et pole võimalik ette näha ei tema tekkimist juhuslikkuse ja vabaduse maailmas ega sellest tulenevaid järeldusi. Seepärast, väidavad personalistid, pole võimalik ette teada, kuidas arenevad ajaloolised sündmused, seepärast soovivad nad heita kõrvale «usk sellesse, et peab leidma aset midagi, mida nimetatakse «evolutsiooniks» või «progressiks»». Kuid samal ajal ütleb Hocking, et «me ei hakka väitma... et meie tsivilisatsioon seisab paratamatult õnnetuse ees». Muutused ühiskonnas nägu ka kogu tegelikkuses, teostatakse ju isiksuste poolt ja olenevad nende tahtest. Ja kuigi «iga edasiliikumine toob kaasa uusi probleeme ja uusi ohte», ei tule loota vältimatule progressile ega pead norgu lasta. Tuleb analüüsida olukorda, kaaluda võimalusi ja tugevdada oma tahet soovitava tulemuse saavutamiseks.

Küsimuse selline seadmine personalistide poolt ühtib täiesti pragmatistide seisukohaga, kes sellele siiski annavad hoopis paljusõnalisema «põhjenduse». See on niinimetatud meliorism, s. o. teooria sellest, et tulevik pole milleski tingitud ning oleneb täielikult meie tahtest. Selle teooria ülesanne seisab selles, et veenda töötajaid nende olukorra parandamise võimalikkuses kapitalismi raames ning klassivõitluse ja revolutsiooni tarbetuses. Kuna aga faktiliselt kapitalismi tingimustes ei saa olla juttugi töötajate elu mingisugusest tegelikust parandamisest, siis Hocking hoiatab, et «ühiskonna täiustamine tuleb saavutada aeglaste sammudega ja nõuab palju aega, selle eesmärk on kauges tulevikus».

Spekuleerimist isiksuse mõistega kasutavad personalistid kapitalistliku korra kõige küünilisemaks apologetikaks ning kõige jultunumaks laimuks maade kohta, mis ei kuulu niinimetatud lääne tsivilisatsiooni orbiiti. Flewelling kordab inglise-ameerika filosoofias ja sotsioloogias laialt levinud teadusevastaseid väljamõeldisi selle kohta, nagu oleksid «lääne» ja «ida» kultuurid põhimõtteliselt vastandlikud. Neid rassistlikke väljamõeldisi kasutatakse juba ammust ajast lääneriikide koloniaalpoliitika õigustamiseks.

Võltsides ida kultuuri ajalugu, valetab Flewelling häbematu, et ida kultuuri iseloomustavaks jooneks on inimese põlgamine. Lääne maailm aga ja selle kultuur, alates kreeka tragöödiatest ja lõpetades ameerika tänapäeva kunstiga, kinnitab Flewelling, vaatleb isiksust kui ülimat väärtust ja ühiskonna elu eesmärki. «Isiksuse sisemised õigused», «isikuaustamine», «isikupuutumatus» — sääraseid kõlavaid fraase võib lugeda personalistide kirjutiste igal leheküljel.

Personalistide valelikkus ja silmakirjalikkus on tõepoolest piiratud. Ameerika dollaridemokraatia, kus sotsiaalne ebavõrdsus saavutas juba möödunud sajandil niisuguse ulatuse, et kutsus esile kõigi ausate inimeste pahameele, kus elanikkonna valdava enamuse õigused on tegelikult hävitatud, kus valitseb politsei terror ja omavolitseb niinimetatud Ameerika-vastase tegevuse uurimise komisjon — selle ameerika võltsdemokraatia kuulutavad personalistid õiguse ja inimaustuse töötatud maaks.

Kuid personalistid ei sea sugugi oma eesmärgiks kodanliku demokraatia, kodanlik-demokraatlike vabaduste ja isikuõiguste kaitsmise või põhjendamise. Vastupidi, nad esinevad demokraatlike vabaduste õelaimate vaenlastena.

Kaasaegse kodanliku filosoofia, sealhulgas ka personalismi iseloomustavaks jooneks on isegi formaalsest kodanlikust demokraatiast lahtiütlemine ja fašismi ideoloogiline ettevalmistamine.

Saksa fašismi ajalugu näitab, et natsismi ideoloogias on ühinenud kaks erinevat filosoofilist voolu, mis etendasid tähtsat osa fašismi ideelisel ettevalmistamisel. Üks neist on subjektiivne idealistlik vool, mis algab Nietzschest. See on äärmise kodanliku individualismi, subjektivismi ja voluntarismi joon. See on «üliinimese», «blond elaja» kultus, kellele on kõik lubatud, kellel pole vaja moraali ja kes toore elajaliku jõuga paneb oma võimu maksma. Ta teos-

tab oma «tahet valitseda» ja allutab endale kõik, kes osutuvad temast nõrgemaks. Selle joone jätkajaks ajajärgul pärast Esimest maailmasõda oli näiteks Heideggeri saksa eksistentsialism, mis etendas tähtsat osa fašismile ideelise pinna ettevalmistamisel.

Teine vool, mis moodustas fašistliku ideoloogia alusmüüri, on objektiivne idealistlik vool. Ta kasutas Hegeli sotsiaal-poliitilisi vaateid ning lähtus vahetult uushegellastest, peamiselt nende õpetusest riigist kui kõrgemast moraalsest algest ja vabaduse tõelisest realiseerimiseks, kui niisugusest tervikorganismist, millele peab alluma iga indiviid. See õpetus viis otseselt fašistliku totalitaarse riigi õigustamisele füüreri ja gestapoga eesotsas.

Niisiis ühines natsismi ideoloogias kaks idealistlikku voolu — subjektiivne ja objektiivne idealism. Üks neist jutlustab tugeva isiksuse omavoli ja amoralismi, teine — riigi kõikvõimsust, kogu rahva allutamist autoritaarsele printsipile. Saksa fašism kasutas ära nii subjektiivse kui objektiivse idealismi hulka vastavaks ideoloogiliseks ümbertöötamiseks. Umbes sedasama pilti näeme me ka Ameerika Ühendriikides. Nii ameerika filosoofias domineeriv subjektiivne idealism kui ka objektiivse idealismi levinud voolud teevad kumbki oma moodi üht ja sama musta tööd, põhjendavad kasvavat ameerika fašismi eri külgedest.

Personalism kui subjektiivse ja objektiivse idealismi eklektiline segu sisaldab neid mõlemaid tendentse, proklameerides niihästi tugeva isiksuse kultust kui ka kodanliku riigi kõikvõimsust. Vihates ja põlates rahvast, vastandavad personalistid, nagu kõik kodanlikud individualistid, järsult isiksuse lihtsate inimeste hulkadele. Sealjuures korrutavad nad tüütuseni tänapäeva Ameerikas laialt levinud Nietzsche inimvihkavaid ideid.

Hocking kinnitab, et ühiskondlikel loomadel, nagu seda on inimesed, on looduse poolt antud kindlad sotsiaalsed instinktid, millede hulgas ta avastab ka «valitsemise või juhile järgnemise impulsid». Hocking jaotab seega kõik inimesed kahte kategooriasse: nendeks, kes püüavad valitseda, ja nendeks, kes on kutsutud alluma. Sellesamaga kuulutatatakse klasside valitsemine ja rõhumine inimese sisemisest olemusest tulenevaks.

Korrates Nietzsche sonimist, kinnitab Hocking edasi, et kõik impulsid inimeses on allutatud ühele — valitsemis- tahtele. Tõsi küll, Hocking peab tarvilikuks veidi pehmen-

dada Nietzsche jämedat vormelit. Ta teeb reservatsiooni, et jutt on tahtest valitseda mitte kellegi üle, vaid millegi jaoks. Järelikult püüab isiksus realiseerida oma «valitsemistahet» mitte võimu enda pärast, vaid mingi eesmärgi nimel. «Meil pole tarvis vältida väljendust «valitsemistahet» tema sellises mõttes,» ütleb Hocking. Selleks eesmärgiks pole, Hockingi järgi, mitte midagi muud kui isiku enesemakspanemine loovalt aktiivse jõuna. Kuivõrd aga inimene on, nagu Hocking väljendab, «hingega loom», kuid peamiseks jõuks ühiskonna elus on personalistid tunnistanud ideed, siis määratleb Hocking nitselik-personalistliku vormeli tema lõplikul kujul — «tahe valitseda ideede abil». Kuid ka see Nietzsche vormeli «täiustamine» ei vähenda tema reaktsioonilisust. Sellest asi ei muutu, et jääme «tahe valitseda» rusika abil asendati «tahtega valitseda ideede abil». Isiksusele omistatakse ikkagi valitsemistahet, mis olevat talle seesmiselt omane, püüd valitseda oma «enesemakspanemise» jaoks teiste isiksuste keskel.

Hockingi paranduste mõte seisab ainult selles, et teha see vormel ühendatavaks personalistide võltsdemokraatlike arutlustega. Tõepoolest, kas saab töötavale inimesele omistada «valitsemistahet»? Hockingi järgi on see täiesti võimalik. Selgub, et töötaja realiseerib oma valitsemistahet oma harilikus igapäevases töös. Töötahtes «leiab tema aluseks olev valitsemistahet energia oma väljapääsu: inimene võtab osa ühendatud jõupingutustest, et ületada looduse teatavat vastupanu». Selgub, et töölist sunnib ülejõukäivat tööd tegema mitte nälg ja viletsus, vaid valitsemistahet. Siit tuleneb, Hockingi järgi, et ameerika demokraatia annab isiksusele võimaluse teostada valitsemistahet, kuid üks realiseerib selle, kühveldades kapitali kokku, teine aga kühveldades teetöödel kivel!

Kodanlik isikukultus muutub personalistidel tugeva isiksuse kultuseks, kes on kõrgemal massist ja valitseb tema üle. Hocking läheb isegi nii kaugele, et kõneleb «tugevate» isiksuste aretamise fašistlikest teooriatest. Ta kahetseb, et arstiteadus «sästab elu paljudel imikutel, kel puuduvad head eeldused füüsiliseks võitluseks», ja paneb ette mitte vahele segada «kohanemisvõimetute» hukkumisele.

Niisiis, alustades isiksuse kui kõrgeima väärtuse ja kogu olemasolu eesmärgi ülistamist, lõpetavad personalistid sellega, et püüavad õigustada «kohanemisvõimetute»

isiksuste hävitamist, demonstreerides näitlikult oma inimvihkava filosoofia valelikkust ja küünilisust.

Personalistide sümpaatia fašistide suhtes ilmneb ka selles, et Brightman on valmis tunnistama personalistiksi isegi Hitlerit, tehes, tõsi küll, reservatsiooni, et ta oli mõningal määral «moonutatud personalist», kuna ta luges kõrgemaks väärtuseks vaid «aaria» tüüpi isiksust.

Lobisedes isikuvabadusest, jutlustavad personalistid oma imperialistidest peremeeste tahtel samal ajal ka inimese tingimatust alistumisest «kõrgemale tahtele» ja eelkõige — kodanlikule riigile.

Hocking teeb ettepaneku loobuda XIX sajandi liberalismi ühest põhilisest printsiibist — riigi mittevahalesegamisest kodanike ellu. XX sajandil tungib fašiseeruv kodanlik riik kõigisse inimeste ühiskondliku ja eraelu aladesse, püüab allutada oma kontrollile mitte ainult nende teod, vaid ka nende mõtted, riik nõuab, et temale allutaks vastu rääkimata ning usutaks nendesse ideedesse, milliseid ta peab vajalikuks esitada oma tegevuse õigustamiseks. Sellepärast imperialismi kaasaegsete apologetide kirjutistes kiidetakse ja ülistataksegi riiki.

Hocking unustab riigi kummardamisega isegi omaenda arutlused sellest, et isiksus on kõrgeim reaalsus ja kogu maailmas toimuva allikas ning kannab loominguulise potentsi üle isiksuselt riigile. «Riik on seadus,» kuulutab Hocking pidulikult, «kuid samuti ajaloo ja inimeste looja...»

Kuulutades imperialistliku riigi vabaduse kehastuseks, tungib Hocking kallale vanade kodanlik-demokraatlike vabaduste jäänustele. Omal ajal esitasid tõusva kodanluse ideoloogid võitluses feodaal-absolutistliku omavoli vastu seisukoha inimese sünnipärastest võõrandamatutest õigustest ja inimese vabadusest. Kaasaegne kodanlus, tallates jalge alla «isikuõigused», naerab oma endiste ideaalide üle. «Inimene on sündinud vabana» — need kuulsad Rousseau sõnad olid eesrindliku kodanluse usutunnistuseks. «Inimolendid ei sünni vabadena,» kuulutab praegu imperialistlik kodanlus oma teadlastest toapoiste suu läbi.

Hocking ütleb, et epiteedi «võõrandamatu» lisandamine sõnale «õigus», mis lõi illusiooni, et selliseid õigusi ei saa ära võtta, etendas omal ajal teatavat osa «võitlus-printsiibina absolutistlike valitsuste suhtes», kuid et meie ajal «on nende õiguste piiramise vajadus ilmne».

Tänapäeval tunnistatakse isikuõigusi ainult neil, kellel on kapital. Ülejäänud kodanikelt nõuab kodanlus, et nad kuu-
lekalt täidaksid neile ettekirjutatud kohustust — töötada
ja surra monopolistide maksimaalsete kasumite nimel.
Kodanlik-demokraatlike vabaduste likvideerimisele omista-
vad personalistid silmakirjalikult üldise hüve näiva teeni-
mise kuju. «Õigus vabadusele peab taganema üldise jul-
geoleku huvide ees,» ütleb Hocking. «Üldine julgeolek» on
muidugi kodanluse julgeolek, kes kardab isegi kõige ele-
mentaarsemate kodanlik-demokraatlike õiguste kasutamist
töötajate poolt.

Personalistide loobumine vabadusest on peamine poliiti-
line järeldus nende õpetusest isiksuse, ühiskonna ja riigi
kohta. Samal ajal tuleneb ta nende üldfilosoofilisest õpe-
tusest ja põhineb sellel. Seaduspärasuse ja paratamatuse
eitamine looduses ja ühiskondlikus elus hävitab selle
aluse, millel ainult võibki realiseeruda inimese tõeline
vabadus. Vabaduse asendamine absoluutse omavoliga, mis
ei toetu mingisugusele objektiivsele seaduspärasusele, lü-
litab välja teadliku vaba tegutsemise võimaluse ja teeb
inimesest temale mitte alluvate olukordade mängukanni.
Neis tingimustes muutub personalistide poolt esialgu prok-
lameeritud absoluutne vabadus inimese täielikuks alluta-
miseks. Vabaduse eitamine, mis on tingitud puhtpoliitilis-
test kaalutlustest, saab oma filosoofilise põhjenduse loo-
duse ja ühiskonna seaduste objektiivse iseloomu subjekti-
vistlikus ja voluntaristlikus eitamises.

Personalism esineb oma ühiskondliku osa seisukohalt
kui kõige jesuiitlikum ja kahepalgelisem filosoofia. Keegi
ei karju rohkem kui personalistid isiksuse pühadusest ja
puutumatusest, isiksuse kõrgeimast väärtusest jne. jms.
Ning vähe on neid, kes niisuguse avaliku küünilise ava-
meelsusega nõuavad inimese täielikku allutamist ja orjas-
tamist. Kapitalistlik maailm on läbini valelik. Tänapäeva
kapitalismi kogu vaimne õhkkond on täis pettust, vale-
likkust ja silmakirjalikkust. Ainult säärases valega mürgi-
tatud õhkkonnas, mis uimastab rahva teadvust, võibki
kapitalism veel eksisteerida.

Imperialismi ajastu algul kirjutas Nietzsche, et «me
elame valede uputuses». XX sajandi keskel kordab
Hocking ületamatu künismiga: «Elu valelikus maailmas
on osa inimese normaalsest kogemusest...» Tõepoolest, va-
lede ämblikuvõrk ümbritseb lihtsat inimest imperialistlikus

maailmas sünnist kuni surmani. Talle valetatakse koolis, õpetades mõtlema, et «ameerika elulaad» on kõigutamatu, valetatakse kirikus, lubades tasu kuulekuse ja alandlikkuse eest, valetatakse sõjaväes, kinnitades, et ta võitleb «lääne tsivilisatsiooni» ideaalide eest, valetatakse raadios ja kinos, valetatakse kõikjal ja igal pool, püüdes summutada tõe häält. Personalistid tunnistavad, et ameerika tegelikus on täidetud vale ja pettusega. Ja nad kinnitavad küüniliselt, et «vale on vabaduse avaldus» (Hocking). Juhatades mitu aastat töötanud erikomisjoni niinimetatud ajakirjanduse vabaduse küsimuste alal, andis Hocking välja terve kõite, milles ta põhjendas selle vabaduse maksimaalse piiramise tarvilikkust rahva jaoks.

Hocking ei varja sugugi, et ajakirjandus on Ameerikas muutunud «enda väljendamise vahendiks vähemuse jaoks». Ta tunnistab, et ajakirjandus on asjasthuvitatud pooleks kogu kapitalistlikus süsteemis, et ta üldreeglina moonutab tema poolt teatatavaid fakte ja et seepärast «publik ei või arvestada erapooletu tõe saamist». Kuid Hocking loeb seda olukorda normaalseks ja paratamatuks progressiivsete jõudude kasvu tingimustes Ameerika Ühendriikides ja kogu maailmas. Ta kinnitab, et «vabal ajakirjandusel peab seaduse järgi olema vabadus moonutada, muuta (fakte), välja jätta ja teatava piirini valetada...» Kui aga ajakirjandust tahavad kasutada töötajad, ütleb Hocking, siis «ajakirjanduse vabadus on hädaohtlik» ja teda tuleb piirata. Nii kaasneb näilise «vabaduse» ülistamine personalistidel tegelikult täieliku keeldumisega ka kõige kärbitumatest õigustest.

Tihedas seoses personalistide lobisemisega isiksuse «vabadusest» on individualismi küsimuse käsitus nende poolt. Flewelling kinnitab, et «personalism asub individualismi vastaspoolusel».

See oma õpetuse individualismile vastuseadmine Flewellingi poolt on väga iseloomulik. Individualism eeldab ju isiklikele huvidele ja eesmärkidele järgimist, personalism aga «ülendab» isiksust selleks, et ta, nagu ütleb Hocking, näitaks üles «tahet ohvriks» ja ohverdaks enda kapitali jumala altarile! Kuulutades isiksuse vabaduse kogu olemise ülimaks, peaaegu kosmiliseks printsipiks, kulutades ojadena tinti inimesiksuse vaba maksmapaneku «kaitseks», jõuavad personalistid lõpuks väiteni, et vabadust võib saavutada ainult alistumises, eneseohverdami-

ses ja eneseunustamises. «See, kes kaotab oma elu, säilitab ta igaveses elus — selline on kõigi sajandite suurim filosoofiline tõde,» jutlustab Flewelling.

Just see vormel võib Flewellingi arvates olla aluseks «ida» ja «lääne» inimese hingede lepitamisel, mis olevat vaenlased. Osutub, et vastuolu nende vaenulike hingede vahel pole sugugi nii absoluutne. Kui see on «kõrgema eesmärgi» jaoks kasulik, on Ameerika imperialismi filosoof valmis leidma nende jaoks ühise seisukoha.

Nii «lääne» inimese kui ka «ida» inimese kõrgeim eesmärk seisab, Flewellingi mõtte järgi, selles, et tuua end ohvriks «ühisele ülesandele». Me teame muidugi, kuidas personalistid tõlgitsevad seda ülesannet. Nende arvates seisab see maailmavalitsemise saavutamises Ameerika imperialismi poolt, «ameerika elulaadi» laiendamises kõigile maadele, uue maailmasõja süütamises. Kõik personalistid kordavad lõputult lugupidamist moraalsete väärtuste vastu, kõlbeliste seaduste täitmist. Kuid neid huvitavad ainult sellised moraali normid, mida kodanlus võib kasutada hulkade mobiliseerimiseks.

Hocking ütleb, et «kui algab sõda... need, kes võtavad osa lahingutest, võivad imestada, miks seda kõike tehakse...» Kui nad hakkavad imestama, võivad nad mitte soovida surra! Tähendab, neile on tarvis anda mingi ühine idee, mingi neile mõistetav ideaal, mille eest nad võiksid loovutada oma pea. Selleks ongi vajalikud «kõrgemad moraalsed väärtused»!

«...Tänapäeva rahvuste rahvad ei lähe sõtta puht-majanduslikel või -poliitilistel kaalutlustel,» arutleb Hocking, «neid saab panna taluma sõja kannatusi ja purustusi vaid sel juhul, kui neid majanduslikke või poliitilisi kaalutlusi kujutatakse neile õigluse kaalutlustena.»

Niisiis, võltsitud õigluse, kohuse, aususe mõisteid vaatlevad personalistid, nagu ka kogu imperialistlik kodanlus, mobilisatsiooni-ideedena, mida kasutatakse selleks, et oleks kergem ajada «isiksused» kasarmusse ja saata nad lahingusse. Nende ideede ja printsiipide iseloom pole oluline, on tähtis ainult see, et nad teeksid oma töö. Hocking soovitab ameerika kodanlusel hinnata itaalia fašismi «tervet» poliitilist ettenägelikkust, millel õnnestus võltside ideede abil petta rahvast ja saata ta sõtta.

Hocking paneb ette kasutada seda õppetundi. Olles meelitatud uue impeeriumi illusioonist, ütleb ta, «rahvus mars-

sis». Itaalia unistus impeeriumist polnud õige, sest see oli unistus Itaalia impeeriumist. Kuid unistus jumala poolt ära näidatud ameerika maailma missioonist, mis on kinnitatud arutlustega «lääne demokraatia» ideaalide kaitsest, võib olla Hockingi arvates selleks ideeks, mis äratab ameerika rahvas tahte eneseohverdamiseks ja paneb ta tapma ja surema. Need inimvihkavad arutlused paljastavad äärmise selgusega personalistide — imperialismi filosoferivate toapoiste tõelise palge.

*

Personalism kui objektiivse ja subjektiivse idealismi eklektiline ühendus sisaldab mitmesuguste idealistlike koolkondade katkendeid ja sugemeid Leibnizist ja Berkeleyst Nietzsche ja James'ini. Avalik vaen teaduse ja mõistuse vastu, äge materialismi vihkamine, avalik müstika ja pimeelsuse jutlustamine, teaduse andmete moonutamine fideismi põhjendamiseks — säärane on selle filosoofia olemus. Kuulutades isiksuse oma tahtega kogu tegelikkuse aluseks ja loojaks, eitades looduse ja ühiskonna seaduste objektiivset iseloomu, püüavad personalistid materialistlikule õpetusele vastu seada niisuguse subjektivistliku, voluntaristliku vaate maailmale, mis õigustab imperialistliku kodanluse poliitilist avantürismi ja omavoli.

Demagoogiliselt spekulcerides isiksuse mõistega, rääkides tema väärtusest ja puutumatuses, kaitsevad personalistid tugeva isiksuse omavoli ja põhjendavad isegi kärbitud kodanlik-demokraatlikest vabadustest ja lihtsa inimese õigustest loobumist; nad nõuavad töötava rahva täielikku orjastamist. Kutsudes üles soodustama «üldist heaolu» ja tõstes esile igavesi moraalseid väärtusi, püüavad personalistid neid kasutada rahvahulkade sõtta mobiliseerimise vahenditena. Selline on üks tänapäeva kodanluse vahendeist, millega ta püüab uimastada rahvahulki ja mida ta püüab vastu seada marksismile.

Personalismi filosoofia näitab, et imperialistlik kodanlus on valmis kinni haarama mistahes reaktsioonilisest, ebateaduslikust ideekesest oma ülevõimu õigustamiseks. Kuid rahvahulgad kapitalistlikes maades ei usu ega hakka uskuma mitte mingisugustesse kodanlike filosoofide targutustesse. Töötavad hulgad kogu maailmas saavad üha paremini aru, et ainsaks teeks helgesse tulevikku on marksismi-leninismi teooria poolt näidatud tee.

SISUKORD

Personalistid — imperialismi filosoferivad toapoised	3
Kuidas personalistid püüavad materialismi ümber lükata . . .	11
Personalistid — ühiskondliku progressi ja demokraatia vaenlased	23

Toimetaja H. Seping.
Tehniline toimetaja M. Aardma.
Korrektorid M. Sepp ja P. Hiie.

Ladumisele antud 14. IX 1954. Trükkimisele antud 15. XI 1954. Trüki-
arv 6000. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 2,25. Formaadile 60×92 kohal-
datud trükipoognaid 1,85. Arvutuspoognaid 1,97. MB-20805. Trükikoda
„Bolševik“, Viljandi, V. Kingissepa 31/26. Tellimise nr. 2193.

На эстонском языке

Hind rubl. 1.20

Rbl. 1.20

A

17346

24446

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00462698 4